

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูศิลปะเกี่ยวกับการสอนวิชาศิลปศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา" สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูศิลปะเกี่ยวกับการสอนวิชาศิลปศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ใน 5 ด้านดังนี้ คือ ด้านหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา เนื้อหาวิชาศิลปศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอนวิชาศิลปศึกษา การวัดผลและการประเมินผลวิชาศิลปศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ตัวอย่างประชากร คือครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างประชากรจาก 7 จังหวัด คือ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี และ จังหวัดตราด โดยใช้วิธีสุ่มอย่างง่ายมาร้อยละ 50 ของจำนวนอำเภอ โรงเรียนและครูได้ตัวอย่างประชากรครู จำนวน 287 คน 57 โรงเรียน 10 อำเภอ จาก 7 จังหวัด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถามที่สร้างขึ้นโดยผู้วิจัยซึ่งศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วสร้างแบบสอบถาม โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา และนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรตัวอย่าง จากนั้นนำแบบสอบถามนั้นไปใช้กับตัวอย่างประชากรจริง แบบสอบถามดังกล่าวแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้แบบเลือกตอบ (Check list)

ตอนที่ 2 เกี่ยวกับความคิดเห็นของครุศิลปะเกี่ยวกับการสอนวิชาศิลปศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในด้านหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา เนื้อหาวิชาศิลปศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา สื่อการสอนวิชาศิลปศึกษา การวัดและประเมินผลวิชาศิลปศึกษา ใช้แบบสอบถามแบบประเมินค่า (Rating scale)

ตอนที่ 3 เกี่ยวกับข้อเสนอแนะ ใช้แบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open end)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปให้ครุศิลปศึกษา จำนวน 287 ฉบับ ได้รับแบบสอบถามคืนจากครุศิลปะจำนวน 261 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 91.00

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้ค่าร้อยละ
2. เกี่ยวกับความคิดเห็นของครุศิลปศึกษา วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
3. เสนอข้อมูลเสนอแนะของครุศิลปะจากแบบสอบถามปลายเปิดในรูปของความเรียงตามลำดับความถี่

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 จากการสำรวจสถานภาพของครุศิลปะ พบว่า

ครุศิลปะจำนวน 621 คน เป็นชายมากกว่าหญิง คือเป็นชาย 131 คน เป็นหญิง 130 คน ส่วนมากมีอายุอยู่ในช่วง 31-35 ปี จบสาขาวิชาศิลปศึกษา 24 คน มีวุฒิทาง

การศึกษาระดับปริญญาตรี มีอายุราชการอยู่ในช่วง 11-15 ปี ส่วนใหญ่จบสาขาวิชาอื่น เช่น ประถมศึกษา ภาษาไทย คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา และศึกษาศาสตร์ เป็นต้น มีหน้าที่ประจำคือ เป็นครูประจำชั้น จำนวนชั่วโมงสอนในหนึ่งสัปดาห์ 21 ชั่วโมงขึ้นไป เป็นคนท้องถิ่น และเดินทางมาสอนโดยใช้รถจักรยานยนต์

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษา ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ด้านหลักสูตรวิชาศิลปะศึกษา โดยเฉลี่ยแล้วครูศิลปะศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาศิลปะศึกษา อยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 1.57$)
2. ด้านเนื้อหาวิชาศิลปะศึกษา โดยเฉลี่ยแล้วครูศิลปะศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาศิลปะอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 1.88$)
3. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษา โดยเฉลี่ยแล้วครูศิลปะศึกษา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปะอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 1.80$)
4. ด้านสื่อการสอนวิชาศิลปะศึกษา โดยเฉลี่ยครูศิลปะศึกษาส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสื่อการสอนวิชาศิลปะศึกษาอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 2.12$)
5. ด้านการวัดและประเมินผลวิชาศิลปะศึกษา โดยเฉลี่ยครูศิลปะศึกษาส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการวัดผลและการประเมินผล อยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 1.85$)

อภิปรายผลการวิจัย

ความคิดเห็นของครูศิลปะเกี่ยวกับการสอนวิชาศิลปะศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรวิชาศิลปะศึกษา

เมื่อพิจารณารายข้อจะเห็นว่า ครูศิลปะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนวิชาศิลปะศึกษาในด้านหลักสูตรวิชาศิลปะศึกษาในระดับน้อยที่สุด คือ เรื่องการศึกษาหลักสูตรวิชาศิลปะศึกษาก่อนนำไปสอน ($\bar{x} = 1.75$) และเรื่องการเข้ารับการอบรม สัมมนาเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรศิลปะศึกษา ($\bar{x} = 1.77$) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณารวมทุกข้อจะเห็นว่าครูศิลปะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาหลักสูตร
วิชาศิลปศึกษาอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 1.47$)

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษาในพื้นที่ตามแนวชายแดนไทย-
กัมพูชา ส่วนใหญ่ขาดการศึกษาหลักสูตรศิลปศึกษาให้ละเอียดชัดเจน ทั้งนี้เป็นเพราะโรงเรียน
ประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ไม่ได้จัดบริการในด้านการจัดหาเอกสาร คู่มือหลักสูตร
แนวการใช้หลักสูตรให้ครูผู้สอนได้ศึกษาอย่างทั่วถึงเอกสารไม่เพียงพอ (รุ่งฤดี วิเศษนคร, 2533)
ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของ อุตัย ท้าวอนันท์ (2535) ที่พบว่า ครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษามีปัญหาใน
การรับบริการจากศูนย์วิชาการ กลุ่มโรงเรียนในด้านหลักสูตร และ มีนา คงสุริยะนาวิน (2528)
พบว่า การจัดส่งคู่มือการสอนในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยล่าช้า เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวก
ทำให้ครูมีปัญหาในด้านการศึกษาหลักสูตร

2. เนื้อหาวิชาศิลปศึกษา

เมื่อพิจารณารายข้อจะเห็นว่าครูศิลปะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาศิลปศึกษาน้อย
ที่สุด คือ เรื่องการเข้ารับการอบรมสัมมนา เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาศิลปศึกษา ($\bar{x} = 2.49$) และเรื่อง
การศึกษารายละเอียดในเนื้อหาวิชา ก่อนนำไปสอน ($\bar{x} = 2.36$) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณารวมทุกข้อจะเห็นว่าครูศิลปะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติในด้าน
เนื้อหาวิชาศิลปศึกษาอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 1.88$)

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาตาม
แนวชายแดนไทย-กัมพูชาส่วนใหญ่เข้ารับการอบรมสัมมนา เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาศิลปศึกษาน้อย ทั้งนี้

เพราะ ครูส่วนใหญ่ที่สอนวิชาศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดน ไม่มีวุฒิ (ข้อมูลในตารางที่ 4 ครูมีวุฒิทางศิลปศึกษาเพียง 9.20 %) จึงไม่มีพื้นฐานความรู้ทางเนื้อหาวิชาศิลปศึกษาในรายละเอียดและความสัมพันธ์ของเนื้อหาวิชา ขาดการศึกษาเนื้อหา และการจัดลำดับเนื้อหา ของวิชาศิลปศึกษาตามความยากง่าย ความจำเป็น ความเหมาะสม ความสนใจของนักเรียน ซึ่ง การจัดอบรมสัมมนาส่วนมากจะจัดในเขตจังหวัดหรือส่วนกลาง ครูชายแดนต้องเดินทางไกลและ ค่าใช้จ่ายสูง การคมนาคมไม่สะดวก รวมทั้งขาดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการอบรม ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัย ของบรรจง บุญการี (2532) พบว่า ครูประถมศึกษาเข้ารับการอบรม น้อยที่สุดและผลการวิจัยของ สรัญญา มณีศรี (2534) พบว่า ครูผู้สอนประจำชั้น และสอนวิชาศิลป ศึกษาที่ไม่เคยผ่านการอบรมสัมมนา ทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาวิชา ไม่สามารถ ดำเนินการสอนศิลปศึกษาได้ตามเนื้อหาที่กำหนดไว้ วิภาวดี ยงเจริญ (2525) ยังพบอีกว่า ครู ไม่ได้รับการอบรมมีถึง ร้อยละ 40.34 ของครูผู้สอนทั้งหมด จำนวนครูที่ไม่ได้รับการอบรมดังกล่าว มีผลกระทบต่อการสอนวิชาศิลปศึกษา

3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา

เมื่อพิจารณารายข้อจะเห็นว่าครูศิลปะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา ในระดับน้อยที่สุด คือ เรื่อง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามความต้องการของนักเรียน ($\bar{X} = 2.43$) และเรื่องการจัดกิจกรรมตามความพร้อมของนักเรียน ($\bar{X} = 2.37$) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาทุกข้อจะเห็นว่าครูศิลปะในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดน ไทย-กัมพูชา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.80$)

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษาส่วนใหญ่ จัดกิจกรรม ตามความต้องการของนักเรียนน้อย ทั้งนี้เพราะ ครูในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ยังคง

ใช้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบเก่าที่เคยปฏิบัติมา หรือจัดกิจกรรมตามประสบการณ์ ครูโดยมากจะสั่งให้นักเรียนปฏิบัติตามคำสั่งครู ยึดครูเป็นจุดศูนย์กลาง นักเรียนไม่มีโอกาสได้แสดงออกทั้งความคิด และการริเริ่มสร้างสรรค์ เมื่อมีเหตุการณ์รบกวนทำให้เวลาในการจัดกิจกรรมขาดหายไป ครูผู้สอนในพื้นที่จึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมตามเวลาที่เวลาจะอำนวยให้ (บรรจง บุญการี, 2532) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สัทสน์ แดงอ่อน (2528) พบว่า ครูใช้การสอนแบบการบรรยายหลังใช้อ่านคำสั่งให้นักเรียนทำกิจกรรมตามที่ตนเองสั่ง และผลการวิจัยของ เมย์ (May, 1985) ยังพบอีกว่า นักเรียนชอบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้มีความยืดหยุ่นในการใช้ความคิด

4. สื่อการสอนวิชาศิลปศึกษา

เมื่อพิจารณารายข้อจะเห็นว่าครูศิลปะในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเห็นเกี่ยวกับการผลิตและการใช้สื่อการสอนวิชาศิลปศึกษา ในระดับน้อยที่สุด เรื่องการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตสื่อการสอน ($\bar{X} = 2.55$) และการเข้ารับการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการผลิตและการใช้สื่อการสอน ($\bar{X} = 2.48$) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณารวมทุกข้อจะเห็นได้ว่าครูศิลปะในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการผลิตและการใช้สื่อการสอนวิชาศิลปศึกษาระดับน้อย ($\bar{X} = 2.12$)

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ครูผู้สอนศิลปศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ส่วนใหญ่จัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตสื่อการสอนน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าวัสดุบางชนิดที่ใช้ในการผลิตสื่อการสอนในพื้นที่ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา หายาก อีกทั้งยังขาดแคลนอุปกรณ์ที่ใช้ช่วยผลิตสื่อการสอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชัย ประสิทธิ์วิฑูริเวช (2524) พบว่า การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ภายในท้องถิ่น โรงเรียนประถมศึกษาในเมืองย่อมมีความสามารถในการจัดหาวัสดุต่างๆ ได้ดีกว่าโรงเรียนประถมศึกษานอกเมือง และกัญญา เศษากวีวัฒน์กุล (2526) พบว่า โรงเรียนในชนบทส่วนมากไม่สามารถจัดหาอุปกรณ์ สื่อการสอนได้อย่างเพียงพอ ครูไม่สามารถผลิตสื่อการสอน

ให้ทันต่อการสอนทุกครั้งและยังพบอีกว่าสภาพทั่วไปของโรงเรียนประถมศึกษาในชนบทจะขาดสื่อการสอนทุกประเภท เบเบทีโคร์ (Bebetodoh, 1986) ยังพบอีกว่า ครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษาขาดงบประมาณสนับสนุนด้านการจัดหาและสร้างสื่อการสอน

5. การวัดและการประเมินผลวิชาศิลปศึกษา

เมื่อพิจารณารายข้อจะเห็นว่า ครูศิลปะในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการวัดผลและการประเมินผลวิชาศิลปศึกษา ในระดับน้อยที่สุด คือ เรื่องการสร้างแบบประเมินผล ($\bar{x} = 2.11$)

เมื่อพิจารณารวมทุกข้อจะเห็นได้ว่า ครูศิลปะในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการวัดผลและการประเมินผลวิชาศิลปศึกษา ระดับน้อย ($\bar{x} = 1.85$)

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ส่วนใหญ่สร้างแบบประเมินผลวิชาศิลปศึกษาน้อย ทั้งนี้เพราะการดำเนินการวัดและการประเมินผลของครูในพื้นที่ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา จะใช้แบบการวัดผลและการประเมินผลที่ทางกลุ่มตรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา สร้างให้ ครูผู้สอนไม่สามารถสร้างเองได้ ซึ่งไม่เป็นไปตามแนวคิดของนักการศึกษาส่วนใหญ่ที่กล่าวว่าครูศิลปศึกษาจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจในธรรมชาติและหลักการของการวัดผลและการประเมินผลวิชาศิลปศึกษา ซึ่งมีลักษณะพิเศษ พร้อมทั้งทักษะในการเลือกรูปแบบและวิธีการวัดผล ทักษะในการสร้างแบบวัดผลอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สันตนิย์ ผาสุข (2534) พบว่าครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษาขาดความช่วยเหลือจากต้นสังกัดในการสร้างแบบทดสอบมาตรฐาน และวาสนา ณ นคร (2533) กับเทียนชัย เสาจินดารัตน์ (2534) พบว่า ครูไม่มีเวลาพอสำหรับการสร้างเครื่องมือ เนื่องจากเอกสารเกี่ยวกับการประเมินผลไม่เพียงพอกับความต้องการ ขาดความชำนาญ และต้องการแบบประเมินสำเร็จรูป และบรรจง บุญการี (2532) พบว่า ครูมีปัญหาด้านการวัดผลประเมินผล คือ ขาดความรู้ขาดหลักการในการวัดผล และประเมินผลได้ตามวิธีการที่ถูกต้อง

สรุปข้อเสนอแนะของครูศิลปะตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา

พบว่า ครูศิลปะตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา มีความต้องการหลักสูตรเฉพาะและครูที่มีวุฒิทางศิลปศึกษาโดยตรง ทั้งนี้เพราะครูส่วนใหญ่ที่สอนอยู่ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา จาก 261 คน มีครูที่จบศิลปะ เพียง 24 คน (ข้อมูลจากตารางที่ 5) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไพโรจน์ รุจิระวิจักข์ (2529) พบว่า ครูผู้สอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่เป็นครูประจำชั้น ไม่มีวุฒิทางศิลปศึกษา

ข้อเสนอแนะสำหรับครูศิลปศึกษา

1. ครูศิลปควรศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา จุดประสงค์ รายวิชา เนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอน และการวัดและการประเมินผล ที่สอนตลอดจนคู่มือและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ของหลักสูตรอย่างถ่องแท้และชัดเจนแล้วนำมาปรับให้เหมาะสมกับเหตุการณ์สภาพท้องถิ่น ความสนใจของผู้เรียนในพื้นที่ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา
2. ครูศิลปศึกษาควรจัดการเรียนการสอนให้ครอบคลุมกิจกรรมทางศิลปะประเภทต่างๆ ที่กำหนดไว้ในแผนการสอน และควรคำนึงถึงโอกาสความพร้อมของผู้เรียนในพื้นที่ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชาที่จะได้เรียนรู้ทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติ
3. ครูศิลปศึกษาควรรหาโอกาสเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ในการสอนศิลปศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
4. ครูศิลปศึกษาควรรให้ความสนใจและแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยการศึกษาเอกสาร วารสาร หรือสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการจัดกิจกรรมศิลปศึกษาที่จะนำมาใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา
5. ครูศิลปศึกษาควรร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อขอรับบริการการจัดหาตัววัสดุอุปกรณ์ สำหรับการผลิตสื่อการสอนวิชาศิลปศึกษาในการนำไปใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา

6. ครูศิลปศึกษาควรจัดทำบันทึกคะแนนหรือผลการประเมินอย่างละเอียดทุกชั้นตอน เพื่อสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางพิจารณาปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาและยังเป็นหลักฐานแสดงผลการเรียนการสอน ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้ผู้บริหารในพื้นที่ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ได้มองเห็นความสำคัญของวิชาศิลปศึกษาและ เกิดทัศนคติที่ดีต่อครูผู้สอนยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ปกครองและนักเรียนเกี่ยวกับวิชาศิลปศึกษาที่สอนให้โรงเรียนด้านความต้องการและปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อในด้านต่าง ๆ
2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการสอนวิชาศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในด้านต่าง ๆ
3. ควรมีการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนวิชาศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวชายแดนด้านอื่น ๆ เพื่อหาข้อเท็จจริงและแนวทางในการปรับปรุงการนำเอาหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาในใช้ในทางปฏิบัติและบรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตรมากขึ้น